

Helbredelse – et viktig tema for misjonsvitenskapen

TORMOD ENGELSVIKEN

I senere år har helbredelse («healing») fått sterkt økende oppmerksomhet innen misjonsvitenskapen. Helsetjenesten har alltid stått sentralt i misjonsarbeidet, men den nye interessen for helbredelse begrenser seg ikke bare til denne. Den er opptatt av helbredelse over hele spekteret fra tradisjonell helbredelse i de ulike religioner til helbredelse ved bønn innenfor kirken. Besettelse og utdrivelse av onde ånder (eksorsisme) faller også innenfor dette nye interessefeltet. Annerledes enn tidligere har man ikke lenger en strengt «dogmatisk» eller en mildt nedlatende holdning til ikke-medisinsk helbredelse, men tar den alvorlig som fenomen og ønsker å undersøke den ved hjelp av ulike vitenskapelige tilnærminger, både medisinske, religionsvitenskapelige, sosialantropologiske, sosiologiske og teologiske. Litteraturen om helbredelse er i ferd med å svulme opp til uoversiktlige dimensjoner.

Vi skal i denne korte artikkelen nøye oss med å vise til to konferanser hvor helbredelse i missiologisk perspektiv har stått sentralt. En sommerkonferanse i regi av Nordisk Institutt for Misjonsforskning og Ekumenisk Forskning (NIME) ble holdt i Helsinki i august 1990. Emnet for konferansen var «Healing Ministry: Concept of Healing in the Religions – Challenges to the Church in Mission». Det ble holdt en rekke foredrag som belyste helbredelse fra ulike synsvinkler.¹

I min rapport fra konferansen til International Association for Mission Studies (IAMS) på Hawaii i 1992 nevnte jeg et eget studieprosjekt om helbredelse i regi av IAMS.² Dette prosjektet ble satt i gang etter IAMS-konferansen i Harare i 1985 etter initiativ fra den tyske

Sør-Afrika-misjonæren Hans-Jürgen Becken.³ Etter den neste IAMS-konferansen i Roma i 1988 ble lederskapet overtatt av Christoffer Grundmann som arbeidet ved det tyske instituttet for medisinsk misjon i Tübingen, Tyskland.⁴ Ved konferansen i Roma identifiserte man fire hovedoppgaver som man ønsket å arbeide videre med:

(1) Å utarbeide en omfattende tverrdisiplinær og flerspråklig bibliografi om helbredelse i samarbeid med IAMS' prosjekt om «dokumentasjon, arkiv og bibliografi» (DAB). Professor Willi Henkel i Roma som er utgiver av «Bibliografia Missionaria», arbeider sammen med Grundmann på denne bibliografien. Den er ennå ikke ferdig for trykking.⁵

(2) Å sette sammen en flerspråklig «thesaurus» om helbredelse og relaterte emner. Bakgrunnen for dette er selvfølgelig de store terminologiske problemer man står overfor ved at det brukes ulike betegnelser innenfor ulike religioner, kulturer og fagområder. Det er viktig å finne fram til en terminologi som gjør tverrkulturell forskning og kommunikasjon mulig.

(3) Å oppmuntre til feltstudier om ulike helbredelsesmåter og helbredelsesfenomen og samtidig utvikle et visst mønster og format for denne type av forskning med sikte på å bygge opp en forholdsvis enhetlig «pool» av relevant materiale.

(4) Som et langsiktig målsetting å produsere en «Theology of Healing», eller mer presist: en missiologi som helbredelsesteologi.

Blant de emner som Grundmann mener bør undersøkes nærmere, er dessuten spørsmålet om forholdet mellom helbredelse og synkretisme – for helbredelser skjer ofte i de kretsene som kalles «synkretistiske» av den offisielle kirke eller den teologi som sitter med makten! Et annet spørsmål er forholdet mellom helbredelse og folkereligiositet, for helbredelse har blitt praktisert i kirken fra dens første tid, selv om den ikke nødvendigvis har blitt nedtegnet. Den kan ofte bare oppdages ved indirekte hint i skriftlige kilder. I tillegg nevner Grundmann en rekke andre spørsmål som til sammen viser at «our project group is really handling a key missiological issue of our time which has potential to give new impetus to other, more classical missiological questions and thus fertilize our common endeavour».⁷

Ved IAMS-konferansen på Hawaii i 1992 ble det avholdt et eget seminar om helbredelse. Bidragsyterne til dette seminaret kom fra forskjellige kirker, tradisjoner og kontinenter. Bare en eller to var pinsevenner eller karismatikere. Felles for de fleste var åpenhet og ydmykhet overfor ulike former for helbredelse, og villighet til å lytte og lære når det gjaldt alternative helbredelsesformer. Vi vil kort referere noen typiske eksempler på synspunkter og forskningsresultater som ble lagt fram på seminaret.⁸

Roswith Gerloff fra Tyskland hadde foretatt en undersøkelse av svarte uavhengige kirker i Storbritannia, fra elleve forskjellige tradisjoner og 300 organisasjoner. Hun hadde funnet at alle praktiserte helbredelse som en del av en omfattende tilnærming til problemløsning, i en sammenheng hvor fellesskapet spilte en vesentlig rolle. Hun karakteriserte disse kirkene som «helbredende fellesskap» (healing communities).⁹

Hans-Jürgen Becken, en kjent tysk missiolog som arbeidet i Sør-Afrika, og som fra 1985 ledet IAMS' studieprosjekt om helbredelse, hevdet at tradisjonell tysk misjon, representert ved hans egen Hermannsburgmisjon, var redd for helbredelse, særlig slik den ble praktisert av «indigenous doctors». Han hadde selv i en årrekke levd nært afrikanske uavhengige kirker og lært å verdsette dem. Disse kirkene forsøker å følge den bibelske lære og praktisere helbredelse. Typisk for disse kirkene er en særlig omsorg for syke, og det kan ifølge Becken påvises en nær sammenheng mellom helbredelse og kirkenes vekst. Deres helbredelsestjeneste er en protestbevegelse i to retninger: For det første mot de gamle helbredelsesmetodene i før-kristen tid, og for det andre mot moderne medisin. Helbredelse gjelder ikke bare den enkelte, men hele fellesskapet. Derfor er også forsoning mellom mennesker en viktig del av helbredelsesprosessen. De uavhengige kirkene føler seg foraktet av de etablerte kirkene og sees ofte på som synkretistiske og separatistiske sekter, men de bør ifølge Becken tas på alvor som kirker. De mottar ingen subsidier fra kirker i vest og er selvstendige, levende og voksende kirker. Folk trekkes til dem, og en av de viktigste årsakene til dette er deres helbredelsestjeneste.¹⁰

En annen representant fra Sør-Afrika, Willem A. Saayman, hevdet at hvis veksten blant de uavhengige kirkene fortsetter, vil de fleste kristne i Sør-Afrika i det neste århundre tilhøre disse kirkene, og det vil igjen føre til at de historiske misjonskirkene vil få liten innflytelse.

Saayman beklaget at det finnes to medisinske systemer, og at det ikke skjer noen integrasjon mellom dem. Denne integrasjonen er nødvendig fordi biomedisinsk medisin ofte bare behandler symptomene ved psykosomatiske lidelser, mens f.eks. smittsomme sykdommer og epidemier der det er behov for vaksiner, ikke behandles på en adekvat måte av kirkenes helbredelsestjeneste.

Andre hevdet at det faktisk finnes tre helbredelsessystemer i Afrika i dag: helbredelse med vestlig medisin, f.eks. i sykehusene, tradisjonelle helbredere og helbredelse ved tro/bønn i kirkene.

Det kanskje mest bemerkelsesverdige bidraget kom fra den jesuitiske misjonæren Eric de Rosny som fortalte om sin personlige reise

blant tradisjonelle helbredere i Kamerun. Han hadde levd blant dem i fem år, i «sentrum av folkets liv». Mens misjonen tradisjonelt hadde stått på to ben, utdanning og helsetjeneste, hadde han kommet fram til at helbredelse var det mest sentrale, og at tradisjonell religion er en form for helbredelsesreligion. Han skrev boken «Healers in the Night»¹¹ ut fra sine erfaringer. Selv hadde han blitt initiert som tradisjonell helbreder ved å gjennomgå en hemmelig rite som kalles «åpningen av øynene». Ved dette hadde han fått evner som gjorde at han kunne praktisere som helbreder. De menneskene som oppsøkte ham for å få hjelp, talte til ham om sine problemer på tradisjonelt vis, ved å vise til relasjoner til andre mennesker, til trolldom og til ånders innflytelse. Selv mente han at han praktiserte en syntese av psykiatri, jesuittisk spiritualitet og de dype ting han hadde lært av de tradisjonelle helbrederne.

Den nye presidenten i IAMS fra 1992 er den italienske katolikken Michael Amaladoss, som har arbeidet i India. Han karakteriserte seg selv som en intellektuell teolog som var interessert i sakramenter, ritualer og symboler. Han hadde imidlertid i senere år opplevd en økende interesse for folkelig religiøsitet og hadde begynt å stille spørsmål om hva den egentlig betydde, om den var sann eller falsk. Denne interessen hadde blitt formet gjennom møtet med tre mennesker:

Den første var en jesuittisk psykiater som også opptrådte som eksorsist. Han trodde ikke selv på onde ånder, men handlet som om de eksisterte. På denne måten opplevde han at mennesker som han ville ha trengt to-tre år på å hjelpe som psykiater, ble helbredet etter to-tre ganger. Han mente selv å behandle mennesker på et symbolsk plan.

Den andre var den ovenfor omtalte Dr. Eric de Rosny og hans personlige erfaring som tradisjonell «healer».

Den tredje var det han kalte en «profesjonell karismatiker» som helbredet syke ved bønn. Han trodde på onde ånder, men kunne ikke bevise deres eksistens.

Amaladoss hevdet at mye er kulturelt betinget, og at det derfor er nødvendig å anlegge et tverrkulturelt perspektiv på helbredelse. Han ønsket å bringe inn i debatten begrepet «relativ sannhet», som svarer til at det f.eks. finnes noe i virkeligheten som korresponderer med det mennesker kaller onde ånder. Tradisjonelle metoder for å komme til rette med denne virkeligheten er like effektive som de vitenskapelige, og symbolske handlinger virker selv uten teoretisk begrunnelse.

I en rapport pekte José M. De Angulo fra Bolivia på at i Latin-Amerika er pinsebevegelsen den raskest voksende kirken, og at pin-

sevennene overalt praktiserer helbredelse. Det samme gjør også katolske karismatikere. Dette er samtidig et uttrykk for misnøye med vestlig medisin.

Helbredelse opptar imidlertid ikke bare missiologer fra den tredje verden. Både fra Amerika og Europa ble det rapportert om økende interesse. Den katolske teologen Robert Schreiter fra USA hevdet at det bør reises tre viktige teologiske og missiologiske spørsmål når det gjelder helbredelse: (1) Hvordan kan en oppdage hva som er galt og hva som må skje for at den syke skal bli bedre? Her trenges det innsikt i ulike symbolsystemer. (2) Hva er forholdet mellom helbredelse og forsoning? (3) Hva er forholdet mellom helbredelse og misologi? Vil «helbredelsesparadigmet» bli det nye «misjonsparadigmet», spurte Schreiter. Han ønsket å skille mellom helbredelse og tjeneste (diakoni), fordi diakoni kan finne sted uten at det skjer noen helbredelse eller forvandling. Helbredelse forutsetter imidlertid at Guds nåde veller fram til nytt liv hos den som lider. Selv om arrene fremdeles kan være der, betyr helbredelse en ny helhet («wholeness») som har sitt utgangspunkt i den oppstandne Kristus.¹²

Fra Europa fortalte den nederlandske legen Godelieve Prové i et sterkt selvkritisk innlegg hvordan hun tidligere hadde forsøkt å påtvinge mennesker den biomedisinske modellen uten at det syntes å ha noen virkning. Gjennom en omvendelsesprosess hadde hun kommet fram til at hovedparadigmet for helbredelse var den «sårede helbreder» (the wounded healer): Vi er alle brutte og lidende. Vi har også alle gaver som skal praktiseres overfor hverandre. Hun påpekte dessuten at man kan finne alle de samme fenomen i dagens Amsterdam som i Afrika når det gjelder sekulær og religiøs alternativ helbredelse, og også når det gjelder erfaring av onde åndsmakter. Etter hennes vurdering var ikke biomedisinsk og religiøs helbredelse alternative, men komplementære helbredelsesformer.

I sin avsluttende oppsummering påpekte Christoffer Grundmann at medisinsk misjon er basert på Jesu egen helbredelsesgjerning, og at kirken derfor har et helbredelsesoppdrag. Helbredelsesteologien er et uttrykk for «the embodiment of salvation», at «salvation is tangible». Det trenges en «helbredelsens epistemologi» som kan fortelle oss hvordan vi kan tale teologisk om individuelle erfaringer og hvordan vi kan relatere erfaring og sannhet. Hvordan kan vi tolke individuell helbredelse som uttrykk for en erfaring som også er en potensiell erfaring for alle? Hvordan skal vi relatere helbredelse til pneumatologi og ekklesiologi? Selv om konferansen ikke kom opp med så mange svar, ble det reist en rekke viktige spørsmål som alle munnet ut i et sterkt ønske om en «theology of healing».

Vi vil til slutt forsøksvis antyde noen områder som kan stå som en utfordring for videre studier og refleksjon når det gjelder forholdet mellom missiologi og helbredelse.

(1) Hvordan kan vi utvikle en «helbredelsens epistemologi» – en metode for å erkjenne hva som virkelig finner sted når mennesker blir helbredet – og samtidig utvikle et språk som kan formidle dette på en objektiv måte på tvers av kulturgrenser? For å oppnå dette bør det utvikles metoder for verifisering mest mulig uavhengig av tradisjonelle verdensbilder, enten de hører til i den vestlige eller i den tredje verden. Det synes ikke tilfredsstillende å operere med «(kultur)relative sannheter» som bare kan uttrykkes i én kulturs symboler, ritualer eller vitenskapelige terminologi.

(2) Er det mulig å overvinne konflikten mellom ulike medisinske system på en slik måte at en kan ta vare på det beste i dem alle, eventuelt integrere dem? Dette er ikke bare et rent medisinsk spørsmål, men også er religionsteologisk spørsmål. Hvilke helbredelsesmetoder kan og bør kirken ta i bruk? Hvilke kan begrunnes i skapelse og forløsning, og hvilke er eventuelt «demoniske»? Er det mulig å «erobre» eller «døpe» helbredelsesformer en møter i ikke-kristen religiøsitet? Hvordan kan dette i tilfelle gjøres?

(3) Helbredelsestjeneste stiller også kirke og misjon overfor utfordringen til kontekstualisering. Hvordan kan kirkens helbredelsestjeneste – både den medisinske og den «religiøse» – gjøres meningsfull innenfor rammen av en spesifikk kultur uten at man går på akkord med kristne og vitenskapelige sannhetskrav?

(4) Hvordan ser kirkens helbredelsestjeneste ut fra et (misjons) diakonalt perspektiv? I hvilken grad kan kirken i sin diakoni rettet mot den enkelte og mot samfunnet ta i bruk også ikke-medisinske helbredelsesformer? Hva er forholdet mellom f.eks. helbredelse og forsoning; helbredelse og frigjøring; helbredelse og fattigdom? Her kommer både politiske, sosiale og økonomiske forhold inn. Hvordan kan helbredelsestjenesten settes inn i dette større samfunnsmessige perspektiv?²³

(5) Til slutt må også nevnes at det bør stilles teologiske og etiske krav til all praktisering av helbredelse. At helbredelsestjeneste eventuelt fører til kirkevekst, eller at det forekommer tilsynelatende «mirakler», er ikke et sannhetskriterium i seg selv og enda mindre et kriterium på et helbredelsestjenesten blir utført på rett måte. Massehelbredelse i såkalte «healing crusades», uansvarlig bruk av medier, udokumenterte påstander om helbredelse, endog manipulasjon og regelrett svindel, en teologi som gir mennesker «rett» til helbredelse og dermed også legger skylden for manglende helbredelse

på menneskers manglende tro («fremgangsteologi») osv., er store problem for kirken i mange deler av verden. Utfordringen her må være å utarbeide en rett helbredelsesteologi og tilrettelegge for en sunn helbredelsespraksis. En har kommet et stykke på denne veien, men det meste arbeidet gjentar fremdeles.

Noter:

1. Foredragene er trykt i *Journal of Mission Theology*, volume 1 – Fasc. 1 1991, edited by Timo Vasko, s. 1-125. Hefet kan bestilles fra Institute of Mission Theology, Church Mission Centre, P.O. Box 185, 00160 Helsinki.
2. Tormod Engelsen: «Ny verden – ny skapelse: Misjon i kraft og tro.» IAMS' VII. konferanse, Hawaii 4.–11. august 1992, i *Norsk tidsskrift for misjon*, nr. 4, 1993, s. 233.
3. Se *Mission Studies*, Vol. III-1, 1986, s. 77.
4. Grundmann har skrevet et standardverk om legemisjonen: Christoffer H. Grundmann: *Gesandt zu beilen. Aufkommen und Entwicklung der ärztlichen Mission im neunzehnten Jahrhundert*. Gütersloh: Verlagshaus Gerd Mohn, 1992.
5. Jfr. Grundmanns «Project Report «Healing» (Period 1988-Summer 1992)», i *Mission Studies*, Vol X-1&2, 1993, s. 219-222.
6. Se til disse punktene *Mission Studies*, Vol IV-1, 11, 1989, s. 70-72. og *Mission Studies*, Vol X, 1&2, 1993, s. 220.
7. *Ibid.*, s. 221.
8. Fremstillingen er i hovedsak basert på mine egne håndskrevne referater, og jeg tar forbehold om at jeg kan ha vært unøyaktig eller ha misforstått. Jeg synes likevel synspunktene var så interessante at jeg ønsker å gjengi noen av dem.
9. Se også Roswith I. H. Gerloff: *A Plea for British Black Theologies*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang 1992.
10. Se også Hans-Jürgen Becken: *Theologie der Heilung. Das Heilen in den afrikanischen unabhängigen Kirchen in Südafrika*. Hermannsburg: Missionsanstalt 1972. Beckens synspunkter samsvarer i høy grad med undersøkelser av M.L. Daneel i Rhodesia/Zimbabwe, jfr. M.L. Daneel: *Zionism and Faith-healing in Rhodesia*. The Hague: Mouton 1970; *Old and New in Southern Shona Independent Churches. Vol. II: Church Growth: Causative Factors and Recruitment*. The Hague: Mouton 1974. I sistnevnte bok påviser Daneel at den hyppigst nevnte begrunnelse for å slutte seg til uavhengige kirker av «Spirit type» er helbredelse utført av afrikanske profeter. Det er den «factor that has convinced them of the authenticity of these churches and that has drawn them into their fold». 50–60 % ble trukket til kirkene fordi de hadde opplevd «the diagnostic and therapeutic work of the Holy Spirit through His emissaries» (s. 186).
11. Jeg har dessverre ikke nøyaktige bibliografiske data på denne boken, men den forefinnes også i en fransk originalversjon.
12. Se for øvrig også Robert J. Schreiter: *Constructing Local Theologies*. Maryknoll, N.Y.: Orbis 1985, som er et betydelig bidrag til samtalen mellom teologi og sosialvitenskapene.
13. Når det gjelder å se helbredelse i et større perspektiv, kan det f.eks. vises til *Healing and Wholeness. The Church's Role in Health. The Report of a Study by the Christian Medical Commission*. Geneva: The World Council of Churches 1990.

Tormod Engelsviken, f. 1943, cand. theol. (MF) 1969, misjonær i Etiopia (NLM) 1971-73, studier i USA 1973-76, lærer Fjellhaug 1976-78, stip. MF 1978, førsteamanuensis MF 1984-. Utgitt diverse bøker, formann i Egede Instituttets styre.

Healing – an important theme for missiology

The author discusses the role of healing in missiology with reference to two recent conferences: one in Helsinki, Finland, in 1990 on «Healing Ministry: The concept of Healing in the Religions – Challenges to the Church in Mission» and the other the IAMS' conference in Hawaii 1992 and its special study project on healing. The history of this project is reviewed and some contributions by the participants at the conference are presented. The author concludes by raising some questions concerning the role of healing in missiology with regard to epistemology, the relationship between different types of healing, contextualization, healing as diaconia, and ethics.